

HYBRIS nr 51 (2020)

ISSN: 1689-4286

MAREK BŁASZCZYK

UNIwersytet Mikołaja Kopernika

SPÓR O FILOZOFIĘ HERMENEUTYCZNĄ

[Włodzimierz Lorenc, *Filozofia hermeneutyczna. Inspiracje, klasycy, radykalizacje*,
Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2019]

Najnowsza książka Włodzimierza Lorenca, zatytułowana *Filozofia hermeneutyczna. Inspiracje, klasycy, radykalizacje*, jest ważnym przedsięwzięciem naukowym (Lorenc, 2019). Nie tylko bowiem stanowi ciekawą próbę odczytania filozofii hermeneutycznej, usystematyzowania poglądów jej prekursorów, głównych przedstawicieli i kontynuatorów, ale i polemicznie odnosi się do dotychczasowych jej ujęć i konceptualizacji. Praca ta doskonale więc wpisuje się w prowadzony dziś na polskim gruncie naukowym namysł nad szeroko rozumianą hermeneutyką, uzupełniając go o kolejne spojrzenie na jej fenomen. Warto dodać, że Lorenc – pracownik Instytutu Filozofii Uniwersytetu Warszawskiego – jest także autorem innych publikacji z zakresu myśli hermeneutycznej, jak choćby *Hermeneutyczne koncepcje człowieka. W kręgu inspiracji Heideggerowskich* (Lorenc, 2003) czy *Hermeneutyczne*

koncepcje człowieka. Dilthey, Misch, Bollnow (Lorenc, 2008). Jego najnowsza rozprawa zdaje się zatem być owocem jego wieloletnich, szeroko zakrojonych badań nad specyfiką filozofii hermeneutycznej.

Monografia składa się z trzech części. W pierwszej z nich Lorenc omawia poglądy prekursorów filozofii hermeneutycznej, przyglądając się antysystemowej myśli Fryderyka Nietzschego, hermeneutycznej filozofii życia Wilhelma Diltheya oraz problematyce hermeneutycznej w refleksji Martina Heideggera. W drugiej analizuje ustalenia jej klasyków, Hansa-Georga Gadamera oraz Paula Ricoeura. W trzeciej przybliży natomiast dwie najbardziej znaczące próby radykalizacji filozofii hermeneutycznej, ukazując postmodernistycznie zorientowaną myśl Giannię Vattima oraz teologicznie zabarwioną filozofię Johna D. Caputa.

Lorenc nadmienia, że w swych rozważaniach ogranicza się jedynie do zaprezentowania koncepcji ściśle filozoficznych, mających współcześnie najszerze oddziaływanie. Pomija więc samą historię hermeneutyki, jej powiązania z teologią, a także nie uwzględnia myśli Friedricha Schleiermachera, dzięki któremu hermeneutyka zyskała uniwersalny, filozoficzny charakter. Z jednej strony wkład Schleiermachera w rozwój hermeneutyki jest niepodważalny (por. Przyłębski, 2005, s. 58; Dybel, 2012, s. 18); z drugiej zaś — jak zauważa warszawski uczony, powołując się na opinię Macieja Potępy — hermeneutyka nie zajmuje w jego filozofii miejsca centralnego, lecz stanowi raczej „dziedzinę pomocniczą” (Potępa, 2016, s. 28). Schleiermacher, zdaniem Lorenc, nie jest zatem filozofem hermeneutycznym: „zainspirował on filozofię hermeneutyczną jedynie pośrednio” (Lorenc, 2019, s. 12), „zapoczątkował on zmianę myśli filozoficznej, ale nie zainicjował bezpośrednio filozofii hermeneutycznej” (Lorenc, 2019, s. 12). Warto dodać, że Schleiermacherowskie

ufilozoficznienie hermeneutyki jest dla powstania filozofii hermeneutycznej na tyle istotne, iż inni jej badacze chętnie je przywołują, a nawet poświęcają mu osobne miejsca w swych publikacjach (Przyłębski, 2005, s. 57-78; Przyłębski, 2010, s. 11-29).

Nie chcąc szczegółowo rekapitulować zawartości rozprawy Lorenca, wskażmy jedynie na najciekawsze jej wątki. Autor słusznie podkreśla, że sformułowanie „filozofia hermeneutyczna” nie jest jednoznaczne, występuje bowiem w różnych znaczeniach i w rozmaitych kontekstach znaczeniowych. Nierzadko – jako synonim „filozofii kontynentalnej” — stosuje się je na określenie „tego wszystkiego, co nie jest filozofią analityczną” (Lorenc, 2019, s. 15). Stosuje się je także na określenie pewnego sposobu filozofowania oraz kierunku filozoficznego, jednego z wiodących – obok neokantyzmu, fenomenologii, egzystencjalizmu czy postmodernizmu – nurtów myśli współczesnej. Niezwykle trudno jednak o dokładną, precyzyjną, a zarazem powszechnie podzielaną konceptualizację „filozofii hermeneutycznej” (por. Scholtz, 1994, s. 41-67). Sprawę bowiem komplikuje fakt, że mamy dziś do czynienia z kilkoma pojęciami, które mniej lub bardziej odnoszą się do charakterystycznych dla niej treści, motywów czy zagadnień (jak choćby rozumienie, wyjaśnianie, interpretacja, wykładnia, język). Poza samą filozofią hermeneutyczną, mowa tu oczywiście o hermeneutyce oraz hermeneutyce filozoficznej (por. Bronk, 1995; Bronk, 1988).

Należy również pamiętać o tym, że z filozofią hermeneutyczną bywają łączeni filozofowie, którzy sami nie definiowali tym terminem swojej intelektualnej twórczości (jak np. Wilhelm Dilthey czy Martin Heidegger), nawet pomimo wyraźnego poruszania wątków hermeneutycznych. Lorenc zaznacza, że z tym nurtem myślenia

identyfikowali się dopiero Hans-Georg Gadamer i Paul Ricoeur — ich też nazywa klasykami filozofii hermeneutycznej.

Gadamer wszakże nie tylko nie od razu stosował to określenie (stało się to za sugestią Heideggera), ale i swojej filozofii nie wyłożył w sposób uporządkowany, systematyczny. Jego główne dzieło, *Prawda i metoda* (1960), stanowi raczej – jak głosi jego podtytuł – „zarys hermeneutyki filozoficznej” (Gadamer, 2004), a nie jej spójną, kompleksową wykładnię. Co więcej, Gadamer nie precyzuje znaczenia pojęć „filozofia hermeneutyczna” i „hermeneutyka filozoficzna”, nie wyjaśnia też korelacji między nimi. Jak bowiem zauważa Reiner Wiehl, w twórczości Gadamera „różnica między filozofią hermeneutyczną i filozoficzną hermeneutyką co rusz znika bądź jest zawieszona” (Wiehl, 2004, s. 267). Wszystko to sprawia, że myśl niemieckiego filozofa nie daje się wiernie zrekonstruować – tematyczna rozległość, wieloaspektowość oraz wszelkie jej niuanse wręcz uniemożliwiają przedstawienie jej w sposób satysfakcjonujący, w postaci „gotowego” systemu filozoficznego (por. Dybel, 2004). Lorenc, choć ma tego świadomość, uznaje filozofię Gadamera za „pierwszą dojrzałą postać filozofii hermeneutycznej” (Lorenc, 2019, s. 121). Podziela przy tym stanowisko Andrzeja Przyłębskiego, wedle którego dorobek autora *Prawdy i metody* nadal oczekuje „na pełną eksplikację swego filozoficznego potencjału” (Przyłębski, 2016, s. 17).

Ricoeur, drugi z klasyków filozofii hermeneutycznej, w latach siedemdziesiątych używał tego określenia w kontekście własnej refleksji filozoficznej. Początkowo inspirował się egzystencjalizmem (Dufrenne, Ricoeur, 1947), następnie zajmował się problematyką winy, grzechu i zła (Ricoeur, 1986), by wreszcie uwagę swą skierować na zagadnienia specyficzne dla myśli hermeneutycznej, jak choćby hermeneutyka symboli, tekstów pisanych (Ricoeur, 1989), ludzkich działań

czy egzystencji jako takiej (Ricoeur, 2003a). Jak sam wyzna: „zaczynając od egzystencjalizmu lat pięćdziesiątych, przemierzałem niezwykle zróżnicowane pejzaże filozoficzne” (Ricoeur, 2003b, s. 113). Twórczość Ricoeura, pomimo swej rozległości (zarówno tematycznej, jak i objętościowej), trudno zatem uznać za systematyczny wywód, mający na celu wypracowanie całościowej, samodzielnej koncepcji filozoficznej. Nie taka była też intencja francuskiego filozofa, który zamiast rozpocząć swój namysł od kwestii ogólnych, koncentrował się najpierw na problemach szczegółowych, z czasem dopiero dokonując ich syntezy. W swoich rozważaniach, w przeciwieństwie na przykład do Heideggera, podążał więc „drogą okrężną”, wierząc, że tylko w ten sposób można rzetelnie uprawiać filozofię człowieka.

Lorenc zwraca uwagę, że bliska jest Ricoeurowi fenomenologiczna metoda filozofowania, daleko mu jednak do stanowiska transcendentnego. Problematyka hermeneutyczna bez wątpienia pojawia się natomiast w *Symbolice zła*, choć pracę tę – zdaniem warszawskiego badacza — trudno jeszcze uznać za Ricoeurowski wykład filozofii hermeneutycznej. Lorenc polemizuje tutaj z konstatacją Marka Drwięgi, wedle którego już wspomniana wyżej rozprawa utrzymana jest „w duchu filozofii hermeneutycznej” (Drwięga, 1998, s. 18). Odwołania do tradycyjnej hermeneutyki, powiada Lorenc, nie czynią jeszcze Ricoeura filozofem hermeneutycznym. Klasyczne rozumienie hermeneutyki różni się bowiem od filozoficznego jej rozumienia. W tym sensie *Symbolika zła* nie jest książką ściśle hermeneutyczną, lecz raczej zapowiada „hermeneutyczny” okres twórczości francuskiego myśliciela (por. Lorenc, 2019, s. 170). Ten zaś, twierdzi warszawski uczonec, inicjuje bowiem praca *O interpretacji. Esej o Freudzie* (Ricoeur, 2008), której analizie poświęca więcej miejsca w swej monografii.

Warto zarazem pamiętać, że Ricoeur określał swoją filozofię mianem filozofii refleksji, nawiązując do tradycji filozofii refleksyjnej, zapoczątkowanej przez Kartezjusza, rozwijanej później przez Kanta i Fichtego oraz współczesnych filozofów francuskich, z Jeanem Nabertem na czele (por. Migasiński, 2014). Jak sam pisał: „kiedy mówimy, że filozofia jest refleksją, mamy na myśli to, iż jest refleksją nad sobą samym” (Ricoeur, 1985, s. 115). I nieco dalej: „refleksja jest przyswajaniem sobie naszego wysiłku istnienia i naszego pragnienia bycia poprzez dzieła, świadczące o tym wysiłku i pragnieniu” (Ricoeur, 1985, s. 119). Refleksję łączył Ricoeur z interpretacją, co nadaje jego filozofii charakter hermeneutyczny: „refleksja odwołuje się do interpretacji i pragnie przekształcić się w hermeneutykę” (Ricoeur, 1985, s. 119). Można odnieść wrażenie, że nawet w „hermeneutycznym” okresie swojej twórczości francuski filozof nie porzucił swych wczesnych inspiracji egzystencjalizmem, zwłaszcza myślą Karla Jaspersa i Gabriela Marcela. Mawiał bowiem, że każda interpretacja przyczynia się do „poszerzenia rozumienia samego siebie poprzez rozumienie drugiego” (Ricoeur, 1985, s. 195). Hermeneutyka staje się tym samym „rozumieniem siebie samego na określonej drodze rozumienia innego” (Ricoeur, 1985, s. 196). Na marginesie dodajmy, że niektórzy badacze twórczości Ricoeura nazywają jego filozofię „alterologiczną refleksyjną fenomenologią hermeneutyczną” (por. Jakubowski, 2017, s. 73-74, s. 116), akcentując znaczenie Innego w kształtowaniu własnego projektu bycia-w-świecie.

Na uwagę zasługują rozważania Lorenca na temat powiązań myśli Fryderyka Nietzschego z filozofią hermeneutyczną. Podkreśla on, że autora *Wiedzy radosnej* nie sposób jednogłośnie uznać za filozofa hermeneutycznego, jego twórczość nie przyczyniła się bowiem bezpośrednio do jej powstania, nie wpłynęła też znacząco na poglądy

jej klasyków. Hans-Georg Gadamer miał do Nietzschego jako potencjalnego hermeneuty „stosunek ambiwalentny, jeśli nie sceptyczny” (Przyłębski, 2016, s. 176-177). Ricoeur zaś dostrzegał hermeneutyczne aspekty jego filozofii, pisał o niej w kontekście „hermeneutyki podejrzeń”, jednak sam nie zainteresował się nią na tyle, by twórczo ją kontynuować. Swoisty renesans myśli Nietzschego przypada natomiast na ostatnie dziesięciolecia – coraz częściej wskazuje się na jej hermeneutyczne wątki, badając je pod kątem filozofii interpretacji (por. Markowski, 2001; Schrift, 1990; Hofmann, 1994; Figl, 1982). Nietzsche zaczyna tym samym uchodzić za jednego z niesłusznie pomijanych protagonistów filozofii hermeneutycznej (por. Przyłębski, 2016, s. 175). To właśnie do jego poglądów nawiązuje choćby Gianni Vattimo, reprezentujący zradykalizowaną wersję tej filozofii.

Trudności związane z zaklasyfikowaniem refleksji Nietzschego do filozofii hermeneutycznej wynikają z samej niejednoznaczności terminu „filozofia hermeneutyczna”. Jedni badacze uważają, że Nietzsche nie wpisuje się w rozumienie hermeneutyki, którą tworzą Dilthey, Heidegger czy Gadamer (por. Przyłębski, 2005, s. 94). Inni zaś konstatują, że „wyłamując się z tradycji hermeneutycznej, Nietzsche jednocześnie tkwił w niej bardzo głęboko” (Markowski, 2001, s. 51). W tym sensie jest on filozofem hermeneutycznym, jednak sytuującym się poza tradycją tej filozofii, począwszy od Schleiermachera aż po Gadamera. Autor *Tako rzecze Zaratustra* zdaje się być świadomy odrębności swojej refleksji od głównego nurtu filozofii hermeneutycznej, niechętnie też posługuje się takimi pojęciami, jak „hermeneutyka” czy „rozumienie”. Dużo częściej mówi bowiem o „interpretacji”, wskazując na jej subiektywny charakter. Nietzsche, jak słusznie zauważa Lorenc, nie ufa „przesądom ani tradycji i nie wierzy w możliwość pełnego wydobywania na światło dzienne ukrytych prawd, co nie pozwala na nazwanie go hermeneutą” (Lorenc,

2019, s. 51). Niemiecki filozof, krytykując dążenie filozofii do uniwersalizmu, odkrycia jedynej słusznej prawdy o świecie i człowieku, opowiada się więc za pluralizmem interpretacyjnym.

Nietzsche nie jest filozofem hermeneutycznym z kilku powodów. Po pierwsze, filozofia hermeneutyczna żywo nawiązuje do tradycji, starając się odpowiadać na kulturowe wyzwania i oczekiwania, Nietzsche z kolei „wyodrębnia jednostkę z kultury” (Lorenc, 2019, s. 53), nobilitując jej twórcze zdolności. Po drugie, filozofia hermeneutyczna afirmuje i szanuje intelektualne dziedzictwo kultury europejskiej, Nietzsche natomiast nie stroni od jej krytyki, podważając jej chrześcijańskie fundamenty. Po trzecie wreszcie, filozofia hermeneutyczna dotyka spraw uniwersalnych, jak choćby metodologia nauk humanistycznych (Dilthey), prestruktura rozumienia (Heidegger) czy problem przed-sądów (Gadamer), Nietzsche zaś unika wszelkiego uniwersalizowania. Poznanie teoretyczne (naukowe) jest bowiem dla niego czymś wtórnym wobec samego procesu bycia-w-świecie, czymś całkowicie zrelatywizowanym do poznawczych możliwości konkretnej ludzkiej egzystencji. Człowiek, powiada Nietzsche, nie jest jedynie biernym obserwatorem życia, mogącym je obiektywnie oceniać, lecz nade wszystko jest jego kreatorem, wpływając na jego kształt i kierunek.

Andrzej Przyłębski zauważa, że „z punktu widzenia filozofii hermeneutycznej radykalizm Nietzschego idzie za daleko” (Przyłębski, 2005, s. 222). Co ciekawe, w innym miejscu poznański uczony nadmienia, że w pewnym zakresie można uznać Nietzschego za „ojca współczesnej myśli hermeneutycznej” (Przyłębski, 2016, s. 175). Swoistym punktem odniesienia okazuje się dla niej słynne Nietzscheańskie stwierdzenie, że nie istnieją fakty, lecz tylko interpretacje (por. Nietzsche, 1993, s. 141). Filozofię hermeneutyczną łączy też z Nietzschem nie tylko docenienie roli języka w procesie filozofowania (Nietzsche, jak wiadomo,

był z wykształcenia filologiem klasycznym), ale i przekonanie, że filozofia nie może osiągnąć ostatecznej, „gotowej” postaci. Przypomnijmy tutaj, że filozofia hermeneutyczna, wedle Gadamera, jest nieustanną rozmową, w której nie pada „ostatnie słowo” (Gadamer, 2004, s. 757). Lorenc, mając to wszystko na uwadze, konkluduje, że Nietzsche „inspiruje przede wszystkim nurt interpretacjonizmu, będący jedną z postaci myśli postmodernistycznej, natomiast nie jest on twórcą filozofii hermeneutycznej” (Lorenc, 2019, s. 57). Dostrzega wszakże, że miał on pośredni wpływ na jej rozwój.

Interesujący wydaje się również namysł Lorenca nad tym, czy hermeneutyczna filozofia życia Wilhelma Diltheya może uchodzić za pierwszą postać filozofii hermeneutycznej. Tezę, że Dilthey jest twórcą filozofii hermeneutycznej sformułował jego uczeń, Otto Friedrich Bollnow (por. Bollnow, 1994, s. 13-31; Paczkowska-Łagowska, 2000), jednak – zdaniem warszawskiego uczonego – przekonanie to jest nieco kontrowersyjne. Nie tylko dlatego, że autor *Budowy świata historycznego w naukach humanistycznych* (Dilthey, 2004) nie przedstawił swoich hermeneutycznych poglądów w sposób spójny i systematyczny, ale i dlatego, że klasycy filozofii hermeneutycznej (Gadamer i Ricoeur) stosunkowo rzadko się do niego odwoływali. Martin Heidegger natomiast, będący wielką inspiracją dla filozofii hermeneutycznej, przez wiele lat dość zdawkowo wypowiadał się na temat myśli Diltheya oraz jej wpływu na swoją własną filozofię (Heidegger, 2010; Heidegger, 2007). Dopiero publikacja wykładów z Kassel z 1925 roku unaoczniała, że ten wpływ nie był wcale tak mały, jak pierwotnie sądzono (por. Lorenc, 2007, s. 35-63).

Lorenc zaznacza, że dotychczasowe polskojęzyczne opracowania traktujące o filozofii hermeneutycznej ambiwalentnie odnoszą się do refleksji Diltheya. Z jednej strony bowiem poświęcają jej niewiele

miejsca (por. Szulakiewicz, 2004), z drugiej zaś zdają się ją przeceniać, mówiąc, że cechuje ją „dialektyka między hermeneutyczną filozofią życia oraz epistemologią nauk humanistycznych” (Przyłębski, 2016, s. 223) czy też dialektyka „filozofii życia i filozofii hermeneutycznej” (Przyłębski, 2016, s. 231; Przyłębski, 2012, s. 65). Wątpliwości warszawskiego badacza budzi właśnie owo połączenie hermeneutycznej filozofii życia Diltheya z filozofią hermeneutyczną (por. Lorenc, 2019, s. 59). Niemiecki myśliciel, jego zdaniem, „nie wykorzystał w pełni swych pomysłów odnoszących się do hermeneutyczności filozofowania i nie stosował hermeneutyki w sensie ogólnofilozoficznym, lecz jedynie sugerował taką możliwość” (Lorenc, 2019, s. 82). Mówiąc inaczej: filozofia Diltheya przygotowuje jedynie grunt pod filozofię hermeneutyczną, nie jest jednak jej samodzielną postacią („Dilthey przyczynił się do jej powstania, ale nie był jej reprezentantem”; Lorenc, 2019, s. 84). Mamy tu zatem do czynienia z hermeneutycznym sposobem filozofowania, nie zaś z filozofią hermeneutyczną jako taką.

Monografię Lorenca, zapiszmy w trybie uzupełnienia, czytać można w twórczym dialogu z rozpoznaniem Andrzeja Przyłębskiego zawartym w jego najnowszej książce *Hermeneutyka. Od sztuki interpretacji do teorii i filozofii rozumienia* (Przyłębski, 2019). Obie prace opublikowane zostały w tym samym roku, a ich autorzy uchodzą za najbardziej rozpoznawalnych polskich badaczy filozofii hermeneutycznej. Dla przykładu, zgadzają się oni co do tego, że Heidegger w *Byciu i czasie* „wydawał się najbliższy stworzenia filozofii hermeneutycznej jako nowego sposobu filozoficznego myślenia, lecz projekt ten pozostał niespełniony” (Lorenc, 2019, s. 86), przez co nie można go traktować jako filozofa hermeneutycznego *par excellence*. Sam Heidegger nie utożsamiał też swojej filozofii z hermeneutyką, mawiając, że jest ona „sprawą Gadamera”. Niemniej

jednak to właśnie on „tworzy najszerszą możliwą bazę filozofii hermeneutycznej” (Przyłębski, 2019, s. 78), uznając „rozumienie za sposób bycia charakterystyczny dla człowieka” (Przyłębski, 2019, s. 69). Dostrzeżenie rozumiejąco-interpretującego charakteru ludzkiej egzystencji (specyficznie ludzkiego sposobu bycia-w-świecie) stanowi bowiem niekwestionowany wkład Heideggera w rozwój filozofii hermeneutycznej. Warto wszak pamiętać, że niektórzy komentatorzy uważają go nawet za jednego z najwybitniejszych jej reprezentantów (por. Kleszcz, 2004, s. 457).

Lorenc polemizuje natomiast z konstatacją Przyłębskiego, wedle której filozofia hermeneutyczna jest „przyszłością filozofii” (Przyłębski, 2016, s. 7), stanowiąc „główną linię rozwojową filozofii europejskiej” (Przyłębski, 2016, s. 271). Warszawski uczony przekonuje, że propozycja uprzywilejowania filozofii hermeneutycznej zdaje się być problematyczna „co do samej swej zasady” (Lorenc, 2019, s. 269). Dyskusyjny okazuje się tym samym pomysł Gianniego Vattima, by traktować ją jako nową *koiné* filozofii (por. Vattimo, 1996, s. 121-131). Filozofia hermeneutyczna nie może bowiem stać się „nauką filozoficznie podstawową” czy też „*prima philosophia* doby późnonowoczesnej” (Przyłębski, 2016, s. 8), ponieważ w niewielkim stopniu – nawet w wersji radykalizowanej – uwzględnia dokonania nauk przyrodniczych. Te zaś wpływają zarówno na nasze rozumienie świata, jak i samych siebie. Nauki przyrodnicze, pisze Lorenc, stanowią „bazę naszego myślenia” (Lorenc, 2019, s. 277), dlatego filozofia powinna dziś odnosić się do ich treści.

Swoistym ograniczeniem filozofii hermeneutycznej jest również to, że nie wypracowała ona „gotowej”, spójnej koncepcji filozoficznej. Rozumienie, które postuluje i które jest jej centralną kategorią, może bowiem być „jedynie częściowe, historyczne i pozbawione ostatecznego

ugruntowania” (Lorenc, 2019, s. 270). Niemożność formułowania twierdzeń intersubiektywnej, powszechnej ważności czyni filozofię hermeneutyczną swego rodzaju filozofią ludzkiej skończoności (por. Lorenc, 2016), nadając jej zarazem pewien rys egzystencjalistyczny. Ukierunkowanie na problematykę bycia-w-świecie (konkretnego ludzkiego istnienia) sprawia w konsekwencji, że filozofia hermeneutyczna „nie jest w stanie powiązać ze sobą wszystkich ludzi w sposób niezależny od czasu i kulturowych uwarunkowań” (Lorenc, 2019, s. 272).

Publikacja *Filozofia hermeneutyczna. Inspiracje, klasycy, radykalizacje*, choćby z uwagi na jej walor poznawczy, godna jest polecenia nie tylko wąskiemu gronu filozofów, ale i wszystkim zainteresowanym szeroko rozumianą filozofią hermeneutyczną. Atutem rozprawy jest zwrócenie uwagi na związek filozofii hermeneutycznej z problematyką ludzkiej egzystencji, w tym poszukiwania orientacji w świecie oraz sensu życia. Wspomnieliśmy wcześniej o Paula Ricoeura fascynacji egzystencjalizmem; dodajmy jeszcze, że o bezpośredniej bliskości Gadamerowskiej hermeneutyki z filozofią egzystencji pisał także Reiner Wiehl (por. Wiehl, 2004, s. 278), jednak kwestia ta została przezeń jedynie zasygnalizowana. Związki filozofii hermeneutycznej z myślą egzystencjalną celnie omawia natomiast Michał Januszkiewicz (Januszkiewicz, 2016; Januszkiewicz, 2017), nawiązując do rozpoznań Martina Heideggera.

Lorenc wprawdzie nie idzie aż tak daleko, jednak zwięźle wypunktowuje podobieństwa i różnice między tymi sposobami filozofowania. Powiada na przykład, że „filozofia hermeneutyczna pragnie wywierać bezpośredni wpływ na nasze życie i w tym widzi ona sens aktywności filozoficznej” (Lorenc, 2019, s. 275). Filozofia hermeneutyczna, podobnie jak filozofia egzystencji, nie jest

bezzałożeniowa, nie wychodzi bowiem od „neutralnego punktu początkowego” (Lorenc, 2019, s. 18). Zakłada raczej, że ludzkie życie (bycie-w-świecie) poprzedza poznanie teoretyczne, a wszelka interpretacja jest zawsze procesem otwartym. Filozofia hermeneutyczna rezygnuje więc z wysuwania roszczeń o zabarwieniu absolutystycznym czy uniwersalistycznym, nie popadając przy tym w perspektywizm. W tym sensie zdaje się być antyfilozofią, która – w przeciwieństwie do egzystencjalizmu – nie wyodrębnia człowieka z jego rodzimej tradycji i kultury oraz nie lekceważy jego sytuacji historycznej. Monografia Lorenca nie tylko świadczy o żywym dziś zainteresowaniu filozofią hermeneutyczną, ale i przypomina o jej niewyczerpywalnym potencjale, prowokując do dalszych odczytań jej fenomenu.

Bibliografia

- Bollnow O.F. (1994), *Wilhelm Dilthey jako twórca filozofii hermeneutycznej*, przeł. E. Paczkowska-Łagowska, [w:] *Studia z filozofii niemieckiej*, t. 1: *Hermeneutyczna tożsamość filozofii*, red. S. Czerniak, J. Rolewski, Toruń: Wydawnictwo UMK, s. 13-31.
- Bronk A. (1995), *Hermeneutyka filozoficzna*, [w:] *Filozofować dziś. Z badań nad filozofią najnowszą*, red. A. Bronk, Lublin: TN KUL, s. 75-92.
- Bronk A. (1988), *Rozumienie, dzieje, język. Filozoficzna hermeneutyka H.G. Gadamera*, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Dilthey W. (2004), *Budowa świata historycznego w naukach humanistycznych*, przeł. E. Paczkowska-Łagowska, Gdańsk: Słowo/obraz terytoria.
- Drwięga M. (1998), *Paul Ricoeur daje do myślenia*, Bydgoszcz: Wydawnictwo Homini.

- Dufrenne M., Ricoeur P. (1947), *Karl Jaspers et la philosophie de l'existence*, Paris: Éditions du Seuil.
- Dybel P. (2004), *Granice rozumienia i interpretacji. O hermeneutyce Hansa-Georga Gadamera*, Kraków: Universitas.
- Dybel P. (2012), *Oblicza hermeneutyki*, Kraków: Universitas.
- Figl J. (1982), *Interpretation als philosophisches Prinzip. Friedrich Nietzsches universale Theorie der Auslegung im späten Nachlass*, Berlin, New York: De Gruyter.
- Gadamer H.G. (2004), *Prawda i metoda*, przeł. B. Baran, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Heidegger M. (2010), *Bycie i czas*, przeł. B. Baran, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Heidegger M. (2007), *Ontologia (Hermeneutyka faktyczności)*, przeł. M. Bonecki, J. Duraj, Toruń: Wydawnictwo Rolewski.
- Hofmann J.N. (1994), *Wahrheit, Perspektive, Interpretation. Nietzsche und die philosophische Hermeneutik*, Berlin, New York: De Gruyter.
- Jakubowski J. (2017), *Skończoność egzystencjalna. Studium nad filozofią Paula Ricoeura*, Bydgoszcz: Oficyna Wydawnicza Epigram.
- Januszkiewicz M. (2017), *Być i rozumieć. Rozprawy i szkice z humanistyki hermeneutycznej*, Kraków: Instytut Myśli Józefa Tischnera.
- Januszkiewicz M. (2016), *W poszukiwaniu sensu. Phronesis i hermeneutyka*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Kleszcz L. (2004), *Boczne drogi. Z genealogii filozofii hermeneutycznej*, Wrocław: Oficyna Wydawnicza Arboretum.
- Lorenc W. (2019), *Filozofia hermeneutyczna. Inspiracje, klasycy, radykalizacje*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Lorenc W. (2016), *Filozofie skończoności*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.

Lorenc W. (2007), *Heidegger jako krytyk i następca Diltheya. Analiza poglądów Heideggera z okresu poprzedzającego „Bycie i czas”*, [w:] *Heidegger w kontekstach*, red. N. Leśniewski, Bydgoszcz: Oficyna Wydawnicza Epigram, s. 35-63.

Lorenc W. (2008), *Hermeneutyczne koncepcje człowieka. Dilthey, Misch, Bollnow*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Lorenc W. (2003), *Hermeneutyczne koncepcje człowieka. W kręgu inspiracji Heideggerowskich*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Markowski M.P. (2001), *Nietzsche. Filozofia interpretacji*, Kraków: Universitas.

Migasiński J. (2014), *W stronę metafizyki. Nowe tendencje metafizyczne w filozofii francuskiej połowy XX wieku*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.

Nietzsche F. (1993), *W opozycji do pozytywizmu*, przeł. G. Sowinski, [w:] *Wokół rozumienia. Studia i szkice z hermeneutyki*, red. G. Sowinski, Kraków: Wydawnictwo Naukowe PAT, s. 141.

Paczkowska-Łagowska E. (2000), *Logos życia. Filozofia hermeneutyczna w kręgu Wilhelma Diltheya*, Gdańsk: Słowo/obraz terytoria.

Potępa M. (2016), *Przełom w hermeneutyce nowożytnej. Friedrich Schleiermacher*, Warszawa: Genesis.

Przyłębski A. (2010), *Etyka w świetle hermeneutyki*, Warszawa: Oficyna Naukowa.

Przyłębski A. (2012), *Hermeneutyczna antropologia Wilhelma Diltheya*, „Analiza i Egzystencja”, 19, s. 55-70.

Przyłębski A. (2005), *Hermeneutyczny zwrot filozofii*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.

Przyłębski A. (2019), *Hermeneutyka. Od sztuki interpretacji do teorii i filozofii rozumienia*, Poznań: Zysk i S-ka Wydawnictwo.

- Przyłębski A. (2016), *Krytyka hermeneutycznego rozumu. Preliminaria*, Kraków: Universitas.
- Ricoeur P. (1985), *Egzystencja i hermeneutyka*, przeł. E. Bieńkowska i in., Warszawa: PAX.
- Ricoeur P. (1989), *Język, tekst, interpretacja*, przeł. P. Graff, K. Rosner, Warszawa: PIW.
- Ricoeur P. (2003b), *Krytyka i przekonanie*, przeł. M. Drwięga, Warszawa: Wydawnictwo KR.
- Ricoeur P. (2008), *O interpretacji. Esej o Freudzie*, przeł. M. Falski, Warszawa: Wydawnictwo KR.
- Ricoeur P. (2003a), *O sobie samym jako innym*, przeł. B. Chełstowski, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Ricoeur P. (1986), *Symbolika zła*, przeł. S. Cichowicz, M. Ochab, Warszawa: PAX.
- Scholtz G. (1994), *Czym jest i od kiedy istnieje „filozofia hermeneutyczna”?*, przeł. D. Domagała, [w:] *Studia z filozofii niemieckiej*, t. 1: *Hermeneutyczna tożsamość filozofii*, red. S. Czerniak, J. Rolewski, Toruń: Wydawnictwo UMK, s. 41-67.
- Schrift A. (1990), *Nietzsche and the Question of Interpretation*, London: Routledge.
- Szulakiewicz M. (2004), *Filozofia jako hermeneutyka*, Toruń: Wydawnictwo UMK.
- Vattimo G. (1996), *Hermeneutyka – nowa koiné*, przeł. B. Stelmaszczyk, „Teksty Drugie”, 1, s. 121-131.
- Wiehl R. (2004), *Poza teorią poznania i filozofią egzystencji. Filozoficzna hermeneutyka H.G. Gadamera*, przeł. A. Przyłębski, [w:] *Dziedzictwo Gadamera*, red. A. Przyłębski, Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora, s. 255-279.

THE DISPUTE ON HERMENEUTIC PHILOSOPHY

Abstrakt

Praca stanowi krytyczne omówienie książki Włodzimierza Lorenc z tytułowanej *Filozofia hermeneutyczna. Inspiracje, klasycy, radykalizacje* (Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2019). Celem naszym jest, po pierwsze, przybliżenie zasadniczych tez stawianych przez Autora; po wtóre natomiast – zaproszenie do namysłu nad fenomenem filozofii hermeneutycznej oraz jej miejscem we współczesnej myśli filozoficznej.

Abstract

The paper presents a critical approach to *Filozofia hermeneutyczna. Inspiracje, klasycy, radykalizacje* by Włodzimierz Lorenc (Warszawa 2019). It aims to discuss the main theses presented in the dissertation and to invite to reflection focused on the specificity of hermeneutic philosophy, as well as its place in contemporary philosophy.

Słowa kluczowe: filozofia hermeneutyczna, rozumienie, interpretacja, człowiek, egzystencja

Keywords: hermeneutic philosophy, understanding, interpretation, human being, existence